

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการทางด้านวัตถุ ทำให้วิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย “สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสาร ค่านิยม วัฒนธรรมต่างชาติ เงินทุน เหล่านี้ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเฉพาะสังคมแบบเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม เกิดการขยายตัวของสังคมเมือง การเกิดขึ้นของทุนนิยมอุตสาหกรรมและวัฒนธรรมบริโภคนิยม สภาพดังกล่าวมีผลกระทบต่อชีวิตของคนไทย”^๑ ในอดีตที่มีลักษณะเป็นสังคมชนบทได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมเมือง ซึ่งทำให้อัตลักษณ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วยและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

สถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมา โดยมีส่วนช่วยในการกล่อมเกลาคิดใจ และลักษณะนิสัยของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน “พระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์ห้วงองค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนา องค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือวัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ”^๒ วัดและพระสงฆ์ มีบทบาทที่สำคัญแก่ประชาชนและสังคมมายาวนาน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ให้การศึกษา การอาชีพ การรักษาโรค การพิจารณาตัดสินคดีความต่าง ๆ การให้คำแนะนำสั่งสอน สร้างความเข้มแข็ง ทางด้านจิตใจ และยังเป็นสถานที่พักผ่อนและปฏิบัติธรรมรวมทั้งการทำกิจกรรมอื่น ๆ รวมทั้งมีส่วนสำคัญในการพัฒนาสังคมด้วย เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้บทบาทดังกล่าวได้ลดน้อยลงตามสภาพความเจริญและการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มีการแบ่งความรับผิดชอบกิจกรรมบางอย่างที่วัดเคยมีบทบาทออกไป^๓ เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล ประกอบกับวิถีชีวิตของประชาชนที่ได้รับเอาวัฒนธรรมและค่านิยมของชาวต่างชาติเข้ามามากขึ้น ทำให้บุคคลที่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดลดลงไปด้วย บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนก็ลดลง ความสัมพันธ์ระหว่างวัดและพระสงฆ์กับประชาชนก็มีระยะห่างกันมากขึ้น ทำให้การส่งเสริมและการให้ความร่วมมือในกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางสังคมไม่แน่นแฟ้นเหมือนในอดีต ทั้งยังส่งผลให้อิทธิพลของประชาชนที่จะ

^๑ ยุทธพงษ์ จันทรวรินทร์, มนุษย์กับสังคม : ทฤษฎีและหลักประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๑.

^๒ พินิจ ลาภธนานนท์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐.

^๓ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๒.

ได้ศึกษาเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาก็น้อยลงด้วย มีผลทำให้ระบบคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมเสื่อมลง เพราะบทบาทของพระพุทธศาสนาในการขัดเกลาสังคมลดลง ประกอบกับวัดบางแห่งได้มุ่งเน้นการพัฒนาในด้านวัตถุ มากกว่าการพัฒนาในด้านจิตใจ วัดที่เคยเป็นที่พึ่งและเป็นศูนย์กลางชุมชนได้ถูกลดทอนบทบาทและความสำคัญลง^๔ ในขณะที่พระสงฆ์และสามเณรก็ลดจำนวนลงด้วย ทำให้มีวัดร้างในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ส่วนพระสงฆ์ที่เคยมีบทบาทสำคัญของชุมชนในอดีตก็มีบทบาทน้อยลง

นอกจากพระสงฆ์จะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด^๕

เมื่อเทียบกับในอดีตที่พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม ช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง และส่งเสริมการดำรงชีพแบบสัมมาอาชีวะ บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยเป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วนการสงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามกาลเทศะ เป็นไปตามธรรมและไม่ละเมิดพระวินัย ซึ่งสามารถบูรณาการให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้

การประยุกต์หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชนมีหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นการที่พระสงฆ์ได้เข้าไปมีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือและพัฒนาชุมชน ตามแนวความคิดของพระราชมุนี^๖ ประกอบด้วยการให้คำแนะนำทางจิตใจเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ ส่วนบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนควรปฏิบัติตน ประการแรก คือ ต้องเป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง ประการที่สอง คือ พัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดีมีสมรรถภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อ บุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ประการที่สาม คือ ต้องส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่ง

^๔ คุณ โทจันทร์, บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนา, (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๐.

^๕ สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฟ้าสีโก, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓.

^๖ อภิชัย พันธเสน, พัฒนาการบทบาทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๖.

ความรู้แก่เยาวชนและประชาชน ประการที่สี่ คือ ต้องส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนา จิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ดี ผู้รู้ และผู้เบิกบานอยู่เสมอ ประการที่ห้า คือ ต้องให้การส่งเสริมแก่ผู้ประสบความสำเร็จและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความสำเร็จและเดือดร้อน พระสงฆ์จึงควรให้การส่งเสริมแก่ผู้ประสบความสำเร็จเท่าที่จะสามารถทำได้โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำ และการให้กำลังใจ ประการที่หก คือ ต้องช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน พระสงฆ์ควร มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถโดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลัก อริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์ และประการสุดท้ายคือ ต้องช่วยพัฒนาชุมชน ให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจการพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนา พระสงฆ์จะต้องพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับ จึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการ เรียนรู้องค์ความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้องชี้แนะทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำ สั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่าย ความสัมพันธ์สามัคคีกันดีเป็นรูปแบบแล้ว ระบบการจัดการ การบริหารชุมชน การปกครองก็ เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมกลุ่มย่อย ๆ ไปสู่การพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ขึ้น

พุทธศาสนามีความเหมาะสมกับการพัฒนาสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะหลักพุทธธรรม เป็นการสร้างคนที่มีคุณภาพชีวิต ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง รู้จักพึ่งพาตนเอง ขยัน ประหยัด เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม เผื่อแผ่ความรักและปราศจากความเห็นแก่ตัว ดังนั้น ในการแก้ปัญหาด้านศีลธรรมของชาวชนบท จึงจำเป็นต้องมีการนำหลักพุทธศาสนาซึ่งมีหลักการและ แนวทางแห่งการพัฒนาอย่างเหมาะสม เข้าไปเผยแพร่ฟื้นฟูให้แก่ชาวชนบท เพื่อทำให้สังคมชนบท สามารถประสานการพัฒนาทางด้านวัตถุและจิตใจให้สอดคล้องกลมกลืนกันเพื่อเป้าหมายแห่งความ พ้นทุกข์ได้อย่างหมดจด ทั้งนี้ต้องเน้นว่าการที่จะมีการพัฒนาทางด้านจิตใจ มีได้หมายความว่าต้อง เลิกละการพัฒนาทางด้านวัตถุและสังคมซึ่งเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อที่จะให้การพัฒนาทางใจนั้นไม่ ขัดแย้งกับการพัฒนาด้านวัตถุและสังคม ทั้งกลับเป็นเครื่องหนุนให้มีการพัฒนาในแนวทางที่เหมาะสม เป็นการนำให้ส่วนความต้องการของชีวิตทั้ง ๓ ด้านของคนเราประสานกลมกลืนกันได้อย่างเหมาะสม^๗

พระสงฆ์กับชาวบ้านนั้นสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เพราะประเทศไทยเป็นประเทศที่มี พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติอยู่ในจิตวิญญาณมานานแล้ว คนไทยส่วนใหญ่เคารพนับถือ

^๗ สุภาพรณ ญ บางช้าง, “พระสงฆ์กับการพัฒนาชนบทใน การแสวงหาเส้นทางการพัฒนา ชนบทของพระสงฆ์ไทย”, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๖), หน้า ๒๘ – ๓๑.

และปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจนกลายเป็นวิถีชีวิตไทยที่ผสมผสานกันระหว่างความเป็นชาวไทยกับความเป็นชาวพุทธ ความผสมผสานกันระหว่างสองสิ่งดังกล่าวข้างต้นนี้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดจากการคิดหาเหตุผลของพระพุทธเจ้าที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตของมวลมนุษยชาติ ซึ่งมีทั้งปัญหาเฉพาะและปัญหาของส่วนรวมที่เรียกว่า ปัญหาสังคม และในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ได้ประสบความสำเร็จในการคิดหาเหตุผล ในการแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์ และพระองค์เองทรงเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาคุณ ทรงนำเรื่อง เหตุ-ผล สภาวะความเป็นจริงของธรรมชาติมาเผยแพร่ช่วยแก้ปัญหาชีวิตมนุษย์ได้เป็นเนืองนิตย์ และเหตุผลอันนั้นก็ได้กลายเป็นคำสอน และได้แพร่หลายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลกโดยพระองค์เอง และการดำเนินงานของสาวกของพระองค์ แม้พระองค์จะปรินิพพานไปแล้วก็ตาม เพราะความที่คนเป็นสมาชิกของสังคมที่ยังมีกิเลสตัณหาที่เป็นสาเหตุแห่งปัญหา ดังนั้น เมื่อยามใดก็ตามที่คนในสังคมขาดคุณภาพจิตที่ประกอบด้วยธรรม อันสามารถควบคุมกิเลส ตัณหาได้ ปัญหาย่อมเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา หากคนสามารถควบคุมสาเหตุแห่งปัญหา (กิเลส ตัณหา) ในตัวตนของมนุษย์ได้ สังคมก็จะมีแต่ความสงบ ปลอดภัยจากความเดือดร้อน วุ่นวาย และพระสงฆ์ก็มีบทบาทสำคัญในการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาชุมชน

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพียงแต่สภาพการณ์ปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทต่อชุมชนน้อยลงเนื่องจากสังคมมีความเจริญทางด้านวัตถุ และลักษณะของสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากสังคมแบบเกษตรกรรมมาเป็นสังคมเมืองแบบอุตสาหกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนก็ลดลง นอกจากนี้ยังทำให้มีปัญหาทางสังคมตามมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในชนบทแถบภาคอีสานที่กำลังพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนรูปแบบต่างๆ ลดลง แต่ก็มีบางพื้นที่ที่พระสงฆ์ยังมีความเข้มแข็ง และสามารถเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ กรณีศึกษาตำบลกุดลาด อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี” โดยมุ่งศึกษาประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในปัจจุบันที่มีส่วนในการพัฒนาชุมชนด้วยการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาชุมชน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนตำบลกุดลาด อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ตำบลกุดลาด อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ สภาพปัญหาของชุมชนตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ จะมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี อย่างไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยทางภาคสนามด้วย (Field Research) ผู้ศึกษาเน้นการศึกษาเนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้วดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นเอกสารหลัก และข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการ ตำรา เอกสารงานวิจัย บทความ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการศึกษาจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ๑) ศึกษาแนวคิดการพัฒนาชุมชน ๒) ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นประเด็นหลักในการศึกษาครั้งนี้

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษานี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาด้านพื้นที่ โดยใช้หลักเกณฑ์คัดเลือกพื้นที่ศึกษาดังต่อไปนี้

- ๑) เป็นพื้นที่ชุมชนที่กำลังเติบโตเป็นสังคมเมือง
- ๒) เป็นพื้นที่ชุมชนที่พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน
- ๓) เป็นพื้นที่ตัวอย่างที่ชุมชนอื่นมาศึกษาดูงานอยู่เสมอ

เมื่อกำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวแล้ว จึงได้ลงสำรวจหาพื้นที่เป้าหมาย และเมื่อพิจารณาจากหลักเกณฑ์แล้วพบว่า ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เข้าหลักเกณฑ์ทุกประการ จึงได้เลือกเป็นพื้นที่ศึกษา

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรที่ให้อำนาจ

- ๑) พระสงฆ์ในตำบลลาด จำนวน ๕ รูป
- ๒) ผู้นำชุมชนในตำบลลาด จำนวน ๕ คน
- ๓) ประชาชนในตำบลลาด ๑๔ หมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๒ คน (รวม ๒๘ คน)
- ๔) ผู้นำองค์กรบริหารส่วนตำบลลาด ๑ คน

รวม ๓๙ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ตำบลลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ในครั้งนี้ ผู้ศึกษากำหนดนิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ การประยุกต์ หมายถึง การนำความรู้เชิงทฤษฎีหรือความรู้ที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับบริบทของสังคม มีความสัมพันธ์กับชุมชนสามารถผสมผสานเชื่อมโยงกันได้อย่างกลมกลืน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาชุมชน โดย การศึกษาครั้งนี้หมายถึง การประยุกต์ใช้หลักธรรม ภาวนา ๔ ในการพัฒนาชุมชน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไป ที่ได้อุปสมบทถูกต้องตามพุทธบัญญัติของพระพุทธศาสนา โดยการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง พระสงฆ์ที่พำนักประจำอยู่ในเขตตำบลลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๕.๓ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการสร้างเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นหรือการปรับเปลี่ยนในทางที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านกายภาพ ทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม สภาพความเป็นอยู่ การวัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวก วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต จิตใจและปัญญา

๑.๕.๔ ชุมชน หมายถึง ถิ่นฐานที่อยู่ของกลุ่มคนมีการอยู่อาศัยร่วมกัน มีการทำกิจกรรมเรียนรู้และพึ่งพาอาศัยกัน มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาประจำถิ่น และมีความผูกพันอยู่กับพื้นที่ อยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน ในงานวิจัยนี้หมายถึงชุมชนที่อยู่ในเขตตำบลลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๕.๕ การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการเสริมสร้างเพื่อให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยพระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การพัฒนาชุมชนตำบลลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๕.๖ หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักสัจธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่ตรัสไว้ดีแล้ว กล่าวคือ หลักธรรมที่แสดงสาระแห่งการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านกายภาพทางสังคม ด้านจิตใจและปัญญา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา “ศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ตำบลลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี” ผู้ศึกษาได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

อภิชัย พันธเสน ได้กล่าวการพัฒนาชุมชนไว้ในหนังสือ “พัฒนาชนบทไทย” ว่า ถึงบทบาทของพระสงฆ์ในรูปแบบของการพัฒนาหมู่บ้านว่า ในการพัฒนาหมู่บ้านของพระสงฆ์ถึงแม้จะมีการร่วมมือกับทางการแต่จะกระทำในลักษณะไม่เป็นทางการ คือไม่ยึดติดอยู่กับแบบแผนทางราชการหรือแบบแผนดั้งเดิมของวัด แต่จะพัฒนาหมู่บ้านไปตามสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านที่เป็นจริง ๆ จึงทำให้รูปแบบของการพัฒนาหมู่บ้านของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้^๔

๑. พระสงฆ์-ชาวบ้าน คือ พระสงฆ์จะเข้าไปร่วมกับชาวบ้านในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่อาศัยกลไกของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนันหรือข้าราชการอื่น ๆ พระสงฆ์ที่ใช้รูปแบบการพัฒนาดังกล่าวพบที่จังหวัดเลย โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีอิทธิพลของคอมมิวนิสต์เคยปรากฏในอดีต เมื่อทางราชการไม่สามารถเข้าไปพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ได้ พระสงฆ์จึงเข้าไปแทนโดยไม่อาศัยข้าราชการ เนื่องจากเป็นการเหมาะสมที่พระสงฆ์จะเข้าไป เพื่อไปพัฒนากับชาวบ้านเพื่อป้องกันการใส่ร้ายป้ายสีถ้าฆราวาสเข้าไปมักถูกเจ้าหน้าที่เพ่งเล็งว่าเป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์

๒. เป็นการพัฒนาแบบพระสงฆ์-ผู้ใหญ่บ้าน-ชาวบ้าน การพัฒนาท้องถิ่นแบบนี้เกิดขึ้นจากสองลักษณะ คือ ลักษณะแรกเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นสอดคล้องกับพระสงฆ์ในการพัฒนาหมู่บ้าน จึงให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ซึ่งได้จากกรณีศึกษาในจังหวัดสกลนคร และลักษณะที่สองเกิดจากสภาพแวดล้อมที่ผู้ใหญ่บ้านมีความเห็นต่อต้านการพัฒนาของพระสงฆ์ เพราะตนเองต้องเสียผลประโยชน์ ต่อมาเมื่อเข้าใจได้ว่าเหตุการณ์ภายในหมู่บ้านย่อมเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา หรือมีความเข้าใจพระสงฆ์ผู้นำท้องถิ่นมากขึ้น จึงอาสาเข้าช่วยเหลือพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบทได้มาก ตัวอย่างดังกล่าวศึกษาจากประสบการณ์การทำโครงการพัฒนาของพระเทพเวทีแห่งวัดป่าดาราภิรมย์ จังหวัดเชียงใหม่

๓. เป็นการพัฒนาแบบพระสงฆ์-กำนัน-ชาวบ้าน ได้จากกรณีศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด ในระยะแรกพระสงฆ์ได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยที่กำนันคอยดูอยู่ห่าง ๆ เพราะไม่แน่ใจว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่ เมื่อพระสงฆ์กับชาวบ้านสามารถพัฒนาไปได้อย่างมีประสิทธิภาพกำนันจะเข้าร่วมกับพระสงฆ์ด้วย เพราะมิฉะนั้นกำนันจะถูกพระสงฆ์แย่งชิงบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้านไปด้วย

๔. เป็นการพัฒนาแบบพระสงฆ์-ข้าราชการ-ชาวบ้าน และรูปแบบของการพัฒนาหมู่บ้านลักษณะนี้มีตัวอย่างอยู่สามลักษณะ ลักษณะแรก เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์-ครูใหญ่-ชาวบ้าน โดยเฉพาะครูใหญ่ที่เคยเป็นพระสงฆ์ในหมู่บ้านนั้นมาก่อนมีความสนิทสนมกับพระสงฆ์ จึงมาช่วยพระสงฆ์ทำงานพัฒนาท้องถิ่น ลักษณะที่สอง เป็นความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ - ข้าราชการฝ่ายปกครอง - ชาวบ้าน ลักษณะของการร่วมมือพัฒนา และการพัฒนาลักษณะสุดท้าย เป็นการร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ - ข้าราชการ - ชาวบ้าน ข้าราชการในที่นี้หมายถึงข้าราชการในสังกัดกระทรวงต่าง ๆ นอกเหนือจากกระทรวงมหาดไทย ยังมีข้าราชการของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนเข้ามาร่วมช่วยเหลือให้ความอุปถัมภ์พระสงฆ์ เป็นต้น

^๔ อภิชัย พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๘ - ๒๐๙.

พระไพศาล วิสาโล อธิบายว่าการพัฒนาที่แท้จริงในทางพุทธธรรม จะต้องเอื้ออำนวยให้แต่ละคนตระหนักถึงสายสัมพันธ์ที่ตนมีต่อสังคมและธรรมชาติ อันตนจะต้องเกื้อกูลปัจจัยแวดล้อมดังกล่าวให้เป็นไปด้วยดี โดยไม่เอาผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเกณฑ์ พร้อมกันนั้น การพัฒนาจะต้องมีธรรมะเป็นพื้นฐาน อำนวยให้เกิดคุณค่าในทางมนุษยธรรม เมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความยุติธรรม^๙

จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ อธิบายว่า ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา การพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญงอกงาม (ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Development) หากพิจารณาจากรากศัพท์ คำว่า พัฒนามาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ หรือ วัฒนา คำนี้ หมายถึงความเจริญก้าวหน้า หรือภาวะยืนยาวนาน เช่น คำว่า อายุวัฒนะ หมายถึง ทำให้อายุยืนนาน อันหมายรวมถึง ความเป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงดี ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน และนอกจากนี้ คำว่า วัฒนะ หมายถึงรกรุงรัง ไม่มีระเบียบเลยก็ได้ เช่น คำว่า โลกวัฒโน หมายถึง เป็นคนรกลอก เป็นสิ่ง/เป็นคนที่โลกไม่ต้องการ อย่างไรก็ตาม คำว่า การพัฒนาในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่า และตามหลักการของพระพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน ๔ ทาง คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาศีลธรรมและ/หรือ การพัฒนาสังคม การพัฒนาทางด้านจิตใจและการพัฒนาทางด้านปัญญา นอกจากนี้ พระพุทธศาสนาพิจารณาว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการพยายามที่จะดำเนินการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง รักษา สิ่งที่ดีให้คงอยู่ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟู และปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้นและมีความหมายมากยิ่งขึ้น แต่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในกระบวนการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคคลเป็นส่วนสำคัญ^{๑๐}

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) อธิบายว่าคำว่า พัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญขึ้น ทำให้รุ่งเรืองขึ้น ใช้ได้ทั้งการพัฒนาวัตถุและการพัฒนาจิตใจ เช่น การพัฒนาชนบท การพัฒนาประเทศ การพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาจิต เป็นต้น แต่ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่แท้จริงที่ใช้ในการพัฒนาจิตนั้น ท่านใช้คำว่าภาวนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น ทำให้เจริญ การอบรม การบำเพ็ญ เช่น คำว่าสมาธิภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือบำเพ็ญสมาธิ และคำว่า วิปัสสนาภาวนา คือ การเจริญ การอบรม หรือการบำเพ็ญวิปัสสนา^{๑๑}

พัฒน์ บุญรัตนพันธุ์ ได้กล่าวความสำคัญของการพัฒนาชุมชนไว้ในหนังสือ “การสร้างพลังชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน” ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการ อย่างหนึ่งที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือน ยั่วยุ และส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดสร้างสรรค์ และเสริมสร้างท้องถิ่นให้ก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการดูแลตนเองตามระบบประชาธิปไตย การพัฒนาชุมชนจึงเป็นงานที่ลงไปทำกับคนสร้างอุดมการณ์ สร้างค่านิยม ทัศนคติของ

^๙ พระไพศาล วิสาโล, *พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลมคิมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๘ - ๑๙.

^{๑๐} จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์, *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘.

^{๑๑} พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), *การพัฒนาจิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

คนให้ตระหนักถึงการพัฒนาตนเอง ด้วยวิธีการกระตุ้นเตือน ยั่วยุให้ประชาชนลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาด้วยตัวของประชาชน^{๑๒}

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาด้วยการมีส่วนร่วมไว้ในหนังสือ “การพัฒนาชุมชน” ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วย แต่ถ้าหากประชาชนไม่รู้จักคิดริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง การทำงานพัฒนาชุมชนต้องร่วมมือกับประชาชนอย่างจริงจัง โดยดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาให้มากที่สุด โดยเฉพาะในขั้นตอนของ “การร่วมคิด ร่วมทำ” นั้นถือว่าสำคัญมาก เพราะจะช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่า “งานพัฒนานั้นเป็นงานของเขา” ซึ่งเขาจะเกิดสำนึกที่จะสานต่อโครงการให้ยั่งยืนสืบไป^{๑๓}

ณรงค์ ศรีสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนไว้ในหนังสือ “สังคมวิทยาชนบท” ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุง “หมู่บ้าน” ด้วยการกระทำร่วมกันระหว่างประชาชน และหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน เพื่อให้หมู่บ้านเป็นหน่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติได้อย่างมั่นคงด้วยการใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่ในท้องถิ่น และถ้าหากว่าชุมชนขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จำเป็นแก่การเปลี่ยนแปลง ฝ่ายรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยจัดหาสิ่งจำเป็นที่ขาดแคลนนั่นได้^{๑๔}

๑.๖ .๒ ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธิสาโร/ศรีโพธิ์วัง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)” สรุปความได้ว่าหลักปัญหาได้ประยุกต์สอนให้เยาวชนเป็นคนรู้จักเหตุและผล สิ่งควรไม่ควรทำ สอนด้วยความเป็นกัลยาณมิตร ใช้อุบายวิธีในการสอบถามกระตุ้นปัญญา สอนให้รู้คุณค่า แห่งปัญญา เล่านิทานหรือเหตุการณ์ให้เกิดปัญญา สอนโดยใช้สื่อทางประเพณีท้องถิ่น และสอนโดยการสาธิตให้เยาวชนดูเป็นตัวอย่าง เพื่อเกิดปัญญารู้จริง ส่วนวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน คือ สอนให้เยาวชนมีเมตตาด้วยการเลี้ยงสัตว์ ปลูกฝังค่านิยมในการทำงานส่งเสริมอาชีพและเทคโนโลยีส่งเสริมงานอดิเรกและกิจวัตรที่ดีงามแก่เยาวชน ผลสัมฤทธิ์ในการประยุกต์หลักพุทธธรรม มี ๓ ด้าน ทำให้เยาวชนมีความดีมีความสุข และมีความเก่งหรือความสามารถในการดำรงชีวิต การส่งเสริมเยาวชนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ข้อคือ (๑) การ ใหทาน คือ ให้ปัจจัย ๔ ที่จำเป็นต่อการศึกษาของเยาวชน และการให้ความรู้เป็นทานที่เรียกว่า ธรรมทาน (๒) การให้คำ แนะนำ หรือคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชน

^{๑๒} พัฒนา บุญรัตพันธุ์, การสร้างพลังชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๗), หน้า ๑.

^{๑๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๑.

^{๑๔} ณรงค์ ศรีสวัสดิ์, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๘.

(๓) การนำ เยาวชนร่วมบำเพ็ญ ประโยชน์ในโครงการและกิจกรรมหลายอย่าง (๔) การวางตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเยาวชน^{๑๕}

พระมหาสมชาย สิริจนโท (ห่านนท์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุมะโธ)” สรุปความได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ ๑) การพัฒนา ทางความประพฤติ คือ พัฒนา กายและวาจาให้มีศีล ๒) การพัฒนาทางด้านอินทรีย์ ๖ คือ ให้ รู้จักสำรวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติ คอยกำกับ ๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ๔) การพัฒนาทางด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวงไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมาแต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่าง ๆ^{๑๖}

สนิท สายธนู และคณะ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านจริยธรรมศึกษาแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาสุรินทร์ เขต ๒ ผลการวิจัยปรากฏว่า

ตอนที่ ๑ การศึกษารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านจริยธรรมศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต ๒ พบว่า รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ด้านจริยธรรมศึกษา ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต ๒ มีการดำเนินงานใน ๒ ลักษณะได้แก่

๑. การดำเนินงานตามหลักสูตรสถานศึกษา โดยได้ดำเนินการดังนี้ ๑) จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ โดยการบูรณาการหลักธรรมด้าน ความรู้ (K) คุณธรรมจริยธรรม (A) และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม (P) ในการจัดการเรียนการสอน ๒) จัดเตรียมกิจกรรมที่เหมาะสมกับนักเรียน โดยวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อ “ส่งเสริมการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” ๓) จัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้เหมาะสม ๔) จัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ในสถานศึกษาให้เหมาะสม ๕) ใช้แนวทางการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ๖) ใช้แนวทางการสนับสนุน ดูแลนักเรียนที่เหมาะสม ๗) มีการปรับปรุงกิจกรรมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ๘) มีการประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

๒. การดำเนินการเสริมหลักสูตรสถานศึกษา โดยได้ดำเนินการดังนี้ ๑) จัดกิจกรรมเสริมเนื้อหาตามหลักสูตร ๒) กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์อย่างต่อเนื่อง ๓) จัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และ ๔) การดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสม

^{๑๕} พระครูสุขุมสังฆการ (วรเมธ โปธาสโร/ศรีโพธิ์ วัง), “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน : ศึกษากรณีพระเทพวงศาจารย์ (คุณ ขนติโก)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๐.

^{๑๖} พระมหาสมชาย สิริจนโท (ห่านนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุมะโธ)”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), ๑๒.

ตอนที่ ๒ การพัฒนารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านจริยธรรมศึกษา พบว่า

๑. นักเรียนกลุ่มทดลองที่มีความแตกต่างด้านภาษาถิ่น และนักเรียนกลุ่มทดลองที่ไม่มีความแตกต่างด้านภาษาถิ่น เมื่อได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านจริยธรรมศึกษา นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ด้านจริยธรรมศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

๒. นักเรียนกลุ่มทดลองที่มีความแตกต่างด้านภาษาถิ่น และนักเรียนกลุ่มทดลองที่ไม่มีความแตกต่างด้านภาษาถิ่น เมื่อได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านจริยธรรมศึกษา พบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีผลสัมฤทธิ์ด้านจริยธรรมศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

๓. นักเรียนกลุ่มทดลองที่มีความแตกต่างด้านภาษาถิ่น และนักเรียนกลุ่มทดลองที่ไม่มีความแตกต่างด้านภาษาถิ่น เมื่อได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านจริยธรรมศึกษา พบว่า นักเรียนทั้งสองกลุ่มมีการประพฤติปฏิบัติตนที่เหมาะสมอยู่ในระดับดี^{๑๗}

พิสิษฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชนไว้ในหนังสือ “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน” ว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากในชุมชนซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคมพระสงฆ์จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตั้งมั่นในวัดทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อยโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ทานและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างเช่นพระอาจารย์เทิดศักดิ์ จันทโชโต แห่งวัดทุ่งสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย พระครูพิทักษ์พิชคามเขต วัดลุ่มพินัน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี และพระอาจารย์เอก เดชวโร วัดโมกขวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และได้กล่าวถึงพระพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทธิสีโล) วัดสามัคคี อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ได้มีบทบาทมากในด้านการพัฒนาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสอนให้ประชาชนลดอบายมุข อบรมจิตใจ ฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ ซึ่งท่านจะมุ่งการพัฒนาจิตใจหรือคนก่อนสิ่งใด ยังมีการชักชวนประชาชนรวมพลังเพื่อการพัฒนา มีการระดมพลังสมอง เพื่อแก้ปัญหาให้เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะทำนุบำรุงพัฒนาถนนหนทางเพื่อการคมนาคมที่สะดวก โดยหลวงพ่อนานกับพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านร่วมมือกัน ใช้เครื่องมือทำเกษตรที่มีอยู่ช่วยกันถางป่าขุดดิน ทำล่องถนนให้เกิดขึ้นในชุมชน^{๑๘}

ผ่องพรรณ ทวีสมบุญ ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในชุมชนที่รัฐให้การพัฒนาต่างกัน” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วม

^{๑๗} สนิท สายธนู และคณะ, โครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านจริยธรรม ศึกษาแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต ๒”, (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๙), บทคัดย่อ

^{๑๘} พิสิษฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร, “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๖ - ๑๓๗.

ในการพัฒนาสังคมมาตั้งแต่ในโบราณและบทบาทในการพัฒนา ได้ทวีความสำคัญมากขึ้นโดยการปรับแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ ประชาชน วิถีชีวิตทางสังคมในท้องถิ่น และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์จึงเป็นผู้พัฒนาสังคมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทางวัตถุและจิตใจ บทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์จะเป็นแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานโครงสร้างสังคมถ้าเป็นสังคมเมือง พระสงฆ์ควรจะมุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านจิตใจเป็นสำคัญ เพราะในสังคมเมืองนั้นมีเหตุปัจจัยที่ชักนำให้ประชาชนไปสู่ความเสื่อมในทางศีลธรรมจรรยา ได้มาก ส่วนสังคมในชุมชนชนบทนั้น ปัญหาพื้นฐานที่ประชาชนประสบคือ ปัญหาสภาพความเป็นอยู่ การพัฒนาจิตใจอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอจะต้องพัฒนาทางวัตถุด้วย การที่พระสงฆ์ที่มีการพัฒนาสังคมมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับทัศนคติและแนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท ในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนาแต่ละรูป แต่ละบทบาทที่พระสงฆ์นักพัฒนาแต่ละรูปปฏิบัติจริง ๆ นอกจากนี้ ยังขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนการยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อความเจริญก้าวหน้าของชุมชน และเป็นการพัฒนาด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป เพื่อยกระดับวิถีชีวิตท้องถิ่นให้ดีขึ้น^{๙๙}

พิศวง ธรรมพันทา ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “ปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมผู้นำชุมชนของนักศึกษาวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา” ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมผู้นำที่ส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน คือ ความเข้าใจต่อสถานการณ์ สภาพทั่วไปและความ เป็นไปต่าง ๆ ในชุมชน พฤติกรรมการค้นหาปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน พฤติกรรมในการจัดการกับปัญหาการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน และพฤติกรรมในการติดตามผลการแก้ไขปัญหาในชุมชน พฤติกรรมดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะส่วนตัวหรือคุณสมบัติ ผู้นำ และการดำเนินบทบาทในฐานะผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งได้เสียสละเรื่องส่วนตัวเพื่อประโยชน์สุขของมวลชน และการไม่เป็นผู้สั่งงานคนเดียว โดยคิดว่าคนอื่นไม่รู้เท่าทันตน^{๑๐๐}

นางลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง กลยุทธ์ในการพัฒนาองค์กร เกษตรกร เป็นการศึกษาประสบการณ์การสร้างเครือข่ายองค์กรเกษตรกร ๓ เครือข่าย คือ เครือข่ายแปรรูปข้าวดำเนินงานโดยกลุ่มเกษตรกร เครือข่ายปศุสัตว์ โดยสหกรณ์การเกษตรและเครือข่ายหัตถกรรม ซึ่งดำเนินงานโดยเอกชน ผลการศึกษาทำให้เกิดข้อสรุปในการกำหนดกลยุทธ์เพื่อพัฒนาองค์กรเกษตรกร คือ (๑) การเตรียมความพร้อมของสมาชิกกลุ่มก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สมาชิกพร้อมจะแก้ไขปัญหาอุปสรรคการทำงานของกลุ่มร่วมกัน (๒) การเร่งทบทวนบทบาทของหน่วยงานรัฐในปัจจุบันในการส่งเสริมสถาบันเกษตรกรให้เน้นที่การประสานงานให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรอย่างจริงจัง (๓) หากเครือข่ายเกษตรกรใดที่ไม่เป็นนิติบุคคล

^{๙๙} ผ่องพรรณ ทวีสมบุญ, “การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในชุมชนที่รัฐให้การพัฒนาต่างกัน”, **ปริญญานิพนธ์พัฒนาบริหารศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔ – ๑๕.

^{๑๐๐} พิศวง ธรรมพันทา, “ปัจจัยทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมผู้นำชุมชนของนักศึกษาวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๓.

แต่สามารถแสดงศักยภาพในการดำเนินธุรกิจและปรากฏผลงานชัดเจน ธกส. น่าจะพิจารณาสนับสนุน อำนวยสินเชื่อส่วนบุคคลโดยให้สมาชิกของกลุ่มประกันกันเองได้^{๒๑}

กนกอร สมปราษฎ์ และคณะ ศึกษาวิจัยเรื่องระบบการพัฒนาท้องถิ่นสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะ องค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตสี่จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น อุดรธานี อุบลราชธานี และนครราชสีมา ผลการศึกษา พบว่า

(๑) การร่วมคิดร่วมทำของท้องถิ่น คือร่วมวางแผนและร่วมรับผลประโยชน์ถึงร้อยละ ๗๕ ของ องค์การบริหารส่วนตำบลทั้งหมด

(๒) การบริหารที่มุ่งเน้นคุณภาพ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่พยายาม นำเอาหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการถึงร้อยละ ๗๑.๒๕ และยังมีข้อสังเกตว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการศึกษาดูงานองค์การที่ดีเด่น มีการนำเอาหลักการเทียบเคียงสมรรถนะมาพัฒนาคุณภาพการดำเนินงานของตนเอง

(๓) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม องค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่มีวิสัยทัศน์ มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง และความต้องการของท้องถิ่นและสังคม

(๔) การสร้างแรงจูงใจ มีองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวนครึ่งหนึ่ง มีการจูงใจพนักงานและสมาชิกให้ทุ่มเทกับการปฏิบัติงานพัฒนาสังคม โดยมีสวัสดิการตอบแทน มีจำนวนถึงร้อยละ ๖๑.๒๕ ที่มีโครงการและภารกิจที่ตั้งจุดชุมชน ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม

(๕) การทำงานเป็นทีม องค์การบริหารส่วนตำบล มากกว่าครึ่งหนึ่งมีการทำงานเป็นทีม มีการกระตุ้นให้ใช้ศักยภาพของแต่ละบุคคลและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาสังคม คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๑ %

(๖) การบริหารที่มุ่งเน้นกลยุทธ์ มีองค์การบริหารส่วนตำบล ร้อยละ ๕๑.๒๕ % ที่มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอกเพื่อปรับปรุงกลยุทธ์ และจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น สังคมโดยให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ขององค์กร^{๒๒}

ณัด ตรีเลิศวิเชียร ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้พุทธธรรมในการพัฒนาชีวิต : ศึกษากรณีผู้พ้นโทษที่เข้ารับการอุปสมบท ณ วัดหนองปลิง ตำบลดอนแสลบ อำเภอยะหา จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อศึกษาวิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการฝึกอบรมตนเองของผู้พ้นโทษที่เข้ารับการอุปสมบท โดยศึกษาว่าผู้พ้นโทษที่เข้ารับการอุปสมบทมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติในการดำเนินชีวิตอย่างไร และได้ศึกษาว่าความคิดเห็นของพระภิกษุท้องถิ่นและประชาชนในท้องถิ่นต่อศีลจารวัตรของผู้พ้นโทษที่เข้ารับการอุปสมบท โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๗ รูป พระภิกษุพื้นที่ จำนวน ๕ รูป และประชาชนในท้องถิ่น ๓๐๐ คน พบว่า ผู้พ้นโทษที่เข้ารับการอุปสมบทจะต้องได้รับการพัฒนาด้านความคิดเห็นที่ถูกต้องโดยใช้หลักธรรม คือ สัมมาทิฐิ และโสวจิตตตา ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านการควบคุมตนเอง โดยใช้หลักธรรมคือ สติสัมปชัญญะ

^{๒๑} นางลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์, (๒๕๓๗), “กลยุทธ์ในการพัฒนาองค์กรเกษตรกร” รายงานการวิจัย, (ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗), บทคัดย่อ

^{๒๒} กนกอร สมปราษฎ์ และคณะ, ระบบการพัฒนาท้องถิ่นสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะ อบต. ในเขตสี่จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น อุดรธานี อุบลราชธานี และนครราชสีมา, วารสารศูนย์บริการวิชาการ, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑ - ๔๙.

หิริโอตตปละและกุศลกรรมบถ ๑๐ และยังพบว่าหลักธรรมที่ทางวัดหนองปลิงเน้นพิเศษเพื่อใช้ในการอบรมผู้พ้นโทษคือ หลักอบายมุข ๖ และหลักเบญจศีลเบญจธรรม^{๒๓}

พระคณีย อนาวีโล (บุญสาร) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัย พบว่า บุคลิกของผู้บริหารที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติคือ เป็นผู้มีคุณธรรมในการบริหารจัดการและยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยที่คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีจะส่งผลทำให้เป็นที่ยอมรับจากบุคลากรทุกฝ่าย ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพสูง ทำให้บุคลากรครุมีขวัญกำลังใจที่ดี และผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ สิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องพบเห็นเกี่ยวกับการทำงานของบุคลากรภายในสถานศึกษา คือ บุคลากรมีศรัทธาในวิชาชีพ ตั้งใจสอน มีคุณธรรม มุ่งมั่นทุ่มเท เสียสละ รักลูกศิษย์เหมือนลูกหลาน และปฏิบัติงานด้วยความเอาใจใส่ ผู้บริหารเห็นความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วมสามารถ ช่วยให้งานสำเร็จและบุคลากรมีความสุขในการทำงานแบบ “ร่วมคิด ร่วมทำร่วมปรับปรุงแก้ไข และร่วมภาคภูมิใจ” สิ่งที่ทำให้ผู้บริหารรู้สึกพอใจในการบริหารงานของตน คือ การยึดมั่นในคุณธรรม ให้การสนับสนุนบุคลากรและส่งเสริมการศึกษาของผู้เรียน และจากคำกล่าวที่ว่าผู้บริหารที่ดีจำเป็นต้องมีคุณธรรมควบคู่กับการทำงานผู้บริหารเห็นด้วยและให้ เหตุผลสนับสนุนว่า คุณธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการบริหาร สามารถสร้างความศรัทธา และเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ หากผู้บริหารมีคุณธรรมประกอบกับการทำงานด้วยยอมทำให้ครุมีสุขภาพจิตที่ดีและเกิดบรรยากาศในการทำงานอย่างมีความสุขอันจะส่งผลต่อความสามารถในการจัดการเรียนการสอนให้ดีและมีคุณภาพต่อผู้เรียนในที่สุด^{๒๔}

สรุปได้ว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน คือการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิด ความสามารถทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้นโดยมีการวางแผน ชักจูงและส่งเสริมประชาชนให้ประชาชนในชนบทเกิดความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการที่จะต้องทำต่อเนื่องกันอย่างมีระบบเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มประชาชนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม พระสงฆ์ต้องอาศัยประชาชนเล็งชีพ ในด้านหลักพุทธธรรมก็เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ กล่าวคือเมื่อพระสงฆ์มีชีวิตเนื่องด้วยประชาชน จำเป็นจะต้องช่วยเหลือประชาชนให้ด้านต่าง ๆ เช่น ให้การศึกษา เผยแผ่ธรรมและการสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่างๆ ตรงตามความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูป

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ พบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ที่แสดงออกมาล้วนเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ที่ต้องยังประโยชน์ให้กับประชาชนในสังคม ได้แก่ การประยุกต์หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน และการส่งเสริมและการสนับสนุนพัฒนา

^{๒๓} ถนัด ตริยเลิศวิเชียร, “ศิลปะการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพุทธธรรม”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ

^{๒๔} พระคณีย อนาวีโล (บุญสาร), “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษา จังหวัดนครสวรรค์” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต พระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ

ให้เกิดความเจริญกับชุมชน การอบรมให้ความรู้และการชี้แนะปลูกจิตสำนึกที่ดีให้กับประชาชน แต่ยังไม่พบว่ามี การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ และยังไม่พบว่ามี การศึกษาเกี่ยวกับการประยุกต์หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ศึกษามาก่อน จึงได้กำหนดเป็นประเด็นการศึกษา

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) และการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษา ซึ่งมีวิธีดำเนินการศึกษาดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย

ขั้นแรกได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการศึกษาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยให้อยู่ในกรอบเนื้อหา ๓ ส่วน ประกอบด้วย ๑) ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาชุมชน ๒) ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชนตำบลกุตลัด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ๓) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ตำบลกุตลัด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๗.๒ ขั้นศึกษารวบรวมข้อมูล

๑.๗.๒.๑ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร (Documentaries)

ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารดังต่อไปนี้ ๑) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเรื่องการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณกรรมพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ เป็นประเด็นหลักของการศึกษา

๑.๗.๒.๒ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work Study)

การศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกต และสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ๑) พระสงฆ์ในตำบลกุตลัด จำนวน ๕ รูป ๒) ผู้นำชุมชนในตำบลกุตลัดจำนวน ๕ คน ๓) ประชาชนในตำบลกุตลัด ๑๔ หมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๒ คน รวมจำนวน ๒๘ คน ๔) ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบลกุตลัด ๑ คน รวมประชากรที่ให้ข้อมูลทั้งหมดจำนวน ๓๙ คน โดยใช้เครื่องมือในการศึกษา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก เป็นต้น โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๑) สำรวจบริบทพื้นที่ในการศึกษา
- ๒) ขออนุญาตเจ้าของพื้นที่และผู้เกี่ยวข้องเก็บข้อมูลศึกษาล่วงหน้า
- ๓) กำหนดประเด็นที่จะเก็บข้อมูล

๔) สร้างและตรวจสอบเครื่องมือ คือ การสร้างแบบสัมภาษณ์ ให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมของเครื่องมือ

๕) นัดกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลการศึกษา

๖) เตรียมความพร้อมของเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกต เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เป็นต้น

๗) ลงมือเก็บข้อมูลในพื้นที่กับประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๘) รวบรวมและตรวจสอบข้อมูล

๑.๗.๓ ขั้นตรวจสอบข้อมูล

หลังจากที่ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามแล้ว นำข้อมูลมาทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ส่วนข้อมูลใดที่ขาดความชัดเจนก็กลับไปรวบรวมใหม่ และตรวจสอบว่าข้อมูลที่มีอยู่เพียงพอต่อการวิเคราะห์และตอบปัญหาการศึกษาหรือไม่ ส่วนใดที่ยังไม่พอสำหรับการวิเคราะห์และตอบปัญหาการวิจัยก็กลับไปรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม จากนั้นจึงนำมาจัดระเบียบข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๗.๔ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงแล้วมาศึกษาวิเคราะห์ เชิงเนื้อหาและวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Research) สังเคราะห์ และตีความข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมดตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กำหนดไว้ จัดความสัมพันธ์ของข้อมูลให้เชื่อมโยงกันรอบด้าน เพื่อตอบปัญหาในการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับประโยชน์ที่จะได้รับการศึกษา เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากงานศึกษา

๑.๗.๕ ขั้นเรียบเรียงข้อมูล

หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดแล้ว นำข้อมูลมาเรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของประเด็นการศึกษา ว่าส่วนใดเป็นประเด็นหลักหรือประเด็นเสริมในการศึกษา โดยให้นำหน้ากับประเด็นหลักในการศึกษา โดยเรียบเรียงข้อมูลตามสารบัญชั้วคร่าว

๑.๗.๖ ขั้นเขียนงานวิจัย

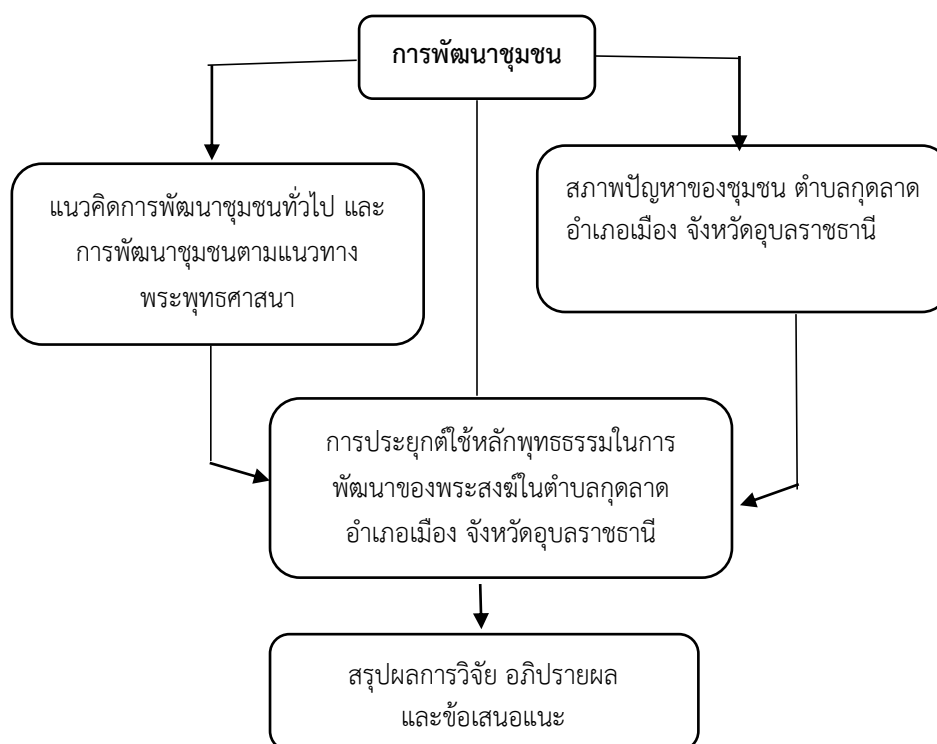
หลังจากเรียบเรียงข้อมูลแล้วลงมือเขียนงานศึกษา โดยเขียนในลักษณะของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ให้เป็นไปตามกรอบของการศึกษา และถูกต้องตามระเบียบวิธีศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๗.๗ ขั้นสรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

หลังจากเขียนในบทที่ ๑-๔ แล้ว นำข้อมูลมาประมวลสรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ รวมทั้งนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบของรายงานการศึกษาเชิงคุณภาพแบบพรรณนาวิเคราะห์เสนอต่อมหาวิทยาลัยเพื่อขอสอบปรับปรุงงานศึกษา และนำผลการศึกษาเสนอต่อหน่วยงานในพื้นที่ศึกษา

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการประยุกต์ใช้ หลักพุทธธรรมในการพัฒนาของพระสงฆ์ในตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาได้ ดังนี้

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๙.๑ ทำให้รู้แนวคิดการพัฒนาชุมชน

๑.๙.๒ ทำให้เข้าใจสภาพปัญหาของชุมชน ตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๙.๓ สามารถประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาของพระสงฆ์ในตำบลกุดลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ได้อย่างมีประสิทธิภาพ